



Brasschaat, Bergsebaan

Archeologienota: Programma van Maatregelen



Rapport Nr. 24-0550A

Titel

Archeologienota Brasschaat, Bergsebaan: Programma van maatregelen

Auteur(s)

Margo Van Steenlandt & Jeska Pepermans

Erkende archeoloog

2019/00002 INDAR bv.

2019/00001 Jeska Pepermans

Projectnummer INDAR

2024-550

Projectnummer Onroerend Erfgoed

2024L250

Plaats en datum

Beerse, 24/01/2025

© INDAR bv. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke andere manier dan ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming.

I.ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode INDAR		2024-550
Projectcode Onroerend Erfgoed		2024L250
Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Brasschaat
	Straat	Bergsebaan
Kadastrale gegevens	Gemeente	Brasschaat
	Afdeling	2
	Sectie	C
	Percelen	7w en 7z
Coördinaten	Noord	X: 161979,72 Y: 223913,46
	Oost	X: 162095,65 Y: 223780,12
	Zuid	X: 161990,40 Y: 223695,10
	West	X: 161891,68 Y: 223839,68
Oppervlakte plangebied		Ca. 22.110 m²
Erkend Archeoloog		2019/00002 INDAR bv 2019/00001 Jeska Pepermans

2. GEMOTIVEERD ADVIES

2.1. Aanleiding vooronderzoek

De aanleiding van het vooronderzoek is de aanvraag van een omgevingsvergunning voor een verkaveling langsheen Bergsebaan te Brasschaat. Meer informatie over de aanleiding van het vooronderzoek is terug te vinden in het verslag van resultaten.

2.2. Resultaten vooronderzoek

Tijdens het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem kon enkel het bureauonderzoek uitgevoerd worden. Op basis van dit vooronderzoek zonder ingreep in de bodem was het niet mogelijk om met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over de aanwezigheid en waarde van archeologisch erfgoed op het terrein.

Het plangebied ligt in de huidige gemeente Brasschaat, in het gehucht Maria-ter-Heide. In de historische bronnen komt Brasschaat, op dat moment nog onderdeel van Ekeren, pas in de 12^e eeuw voor in een oorkonde en was het onderhorig aan het land van Breda. Op het einde van deze eeuw kwam het in bezit van de hertog van Brabant, maar werd het in leen gegeven aan de heren van Breda. Later kwam het land in handen van de graven en hertogen van Hoogstraten en de prinsen van Salm(-Salm).

De eerste bewoning in Brasschaat zelf wordt in de 12^e eeuw vermoed, mogelijk in de buurt van de huidige dorpskern. Brasschaat kende enkele eeuwen van plundering tijdens verschillende oorlogen in de 16^e en 17^e eeuw, maar onderging later in de 18^e een bloeiperiode waarbij grote delen van het heidegebied in de omgeving werden ontgonnen, waaronder het huidige plangebied. Tijdens deze periode werd het gehucht Maria-ter-Heide gesticht (1760). De meeste bomden werden aangeplant tijdens de 18^e, 19^e en begin 20^{ste} eeuw. Verschillende parken en kasteeldomeinen werden in deze periode ook aangelegd, waaronder de Miek ten zuidwesten van het huidige plangebied. In Maria-ter-Heide is ook het Kamp van Brasschaat gelegen, die sterk de bebouwing in de omgeving beïnvloedde in de 19^e eeuw. Tijdens WOII werd Maria-ter-Heide geplunderd en gebombardeerd waardoor er veel materiële schade werd aangericht.

Uit het bronnen- en cartografisch onderzoek blijkt dat het plangebied lange tijd werd benoemd als heidegebied. Vanaf de 18^e eeuw werd het terrein rond het huidige plangebied en ook het huidige plangebied stelselmatig verder ontgonnen en in gebruik genomen als bosgebied. Binnen het plangebied werd op de historische kaarten nooit bebouwing aangetoond. Het terrein ten oosten van het plangebied werd in latere periodes wel opnieuw in gebruik genomen als landbouwgebied, heide of mijn. Het bosgebied ten westen van het plangebied werd eveneens stelselmatig verkaveld en bebouwd. De ruimere omgeving behield wel zijn bosrijke karakter. Op het historisch kaartmateriaal worden in de nabije omgeving van het plangebied (<500m) geen natuurlijke waterlopen of vennen weergegeven.

Landschappelijke- en hydrografisch bronmateriaal hebben uitgewezen dat het plangebied weliswaar gelegen is binnen een waterrijk gebied, maar dat het merendeel van de beken in de onmiddellijke omgeving van het plangebied in het verleden is aangelegd of rechtgetrokken. Verder is het plangebied dusdanig ver verwijderd van de Schelde dat er geen sprake is van een gradiëntzone ten opzichte van deze rivier. In de omgeving van het plangebied, en dan vooral richting het noordoosten, verschillende vennen te zien, die ook terugkomen op het historisch kaartmateriaal. De afstand tussen het plangebied en het dichtstbijgelegen ven bedraagt echter ca. 500m. Binnen het plangebied zijn enkele hoogteverschillen te zien, een ingesneden pad dat een mogelijk restant is van eerdere tuinaanleg, dieper ingesneden greppels en grachten die mogelijk afkomstig zijn van oudere percelleringen en rabattensporen aan de uiteinden en lager gelegen delen van de percelen. **Om deze redenen is de kans op het aantreffen van steentijdartefactsites binnen het plangebied klein.**

Op de Bodemkaart van Vlaanderen staat het gebied gekarteerd als Zcgb en Zdgb. Dit zijn beide zandbodems die variëren van matig nat tot matig droog, maar beide met een duidelijke ijzer en/of humus B horizont. Zcgb kan onder heide- en bosgebied een strooisellaag bovenaan het profiel vertonen. De B-horizont bestaat hier uit een humus- en ijzeraanrijkingshorizont. Roestverschijnselen beginnen tussen 60cm en 90cm diep. Zdgb kan onder bos enkel een dunne humeuze bovengrond vertonen zonder Ap.

De podzol B is duidelijk ontwikkeld met donkergrijze tot zwarte humusaanrijking en daaronder vaak een bruinere aanrijking. De roestverschijnselen beginnen hier tussen 40cm en 60cm diep. Binnen het plangebied is er dus een afwisseling tussen natte en droge bodems. Binnen het plangebied worden podzols verwacht, maar de aanwezigheid van rabattensporen kan daarentegen wellicht wijzen op bodemverstoring en een negatieve impact op eventueel aanwezige archeologische niveaus. Deze bodemverstoring door rabattensystemen werden eveneens waargenomen op aanpalende percelen in het noorden en het domein van de Miek (Mick) ten zuidwesten van het plangebied.

Binnen het plangebied zijn er geen CAI-meldingen geregistreerd. Ook in de ruimere omgeving met een staal van 1km zijn er slechts weinig CAI-meldingen. De meeste meldingen zijn gemaakt rond de oude Cavalierschool ten noordwesten van het plangebied. Hier werden verschillende vondstconcentraties van lithische artefacten teruggevonden die dateren uit het (vroeg)mesolithicum. Meer naar het zuidwesten werd eveneens mogelijk een losse vondst van een lithisch artefact gedaan. Hierbij dient gesteld te worden dat deze vondstlocatie aanzienlijk dichterbij de vennen in het noorden gelegen was dan het huidige plangebied. Er werden geen meldingen gemaakt van vondsten uit latere perioden in de onmiddellijke omgeving van het plangebied. Dit is vermoedelijk niet te wijten aan het ontbreken van archeologische sites. Waarschijnlijk is dit te wijten aan het ontbreken van recente, grootschalige ontwikkelingen waarbij archeologisch onderzoek noodzakelijk is. **Op basis van deze gekende archeologische en historische waarden, is er een matige tot lage verwachting voor sites vanaf de metaaltijden tot de Nieuwe Tijd.**

De opdrachtgever plant op het terrein een verkaveling, waarbij er ruimte wordt voorzien voor vijf kavels met een oppervlakte tussen 4.220m² en 4.710m² (in totaal ca. 22.110m²).

Hierbij wordt enkel aan de straatzijde van de Bergsebaan per kavel een bouwzone van max. 250m² met tuinzone waar over een maximale oppervlakte van 150m² bijkomende bodemingrepen mogen plaatsvinden, in overeenstemming met de voorwaarden van de gemeente Brasschaat inzake het groenbehoud en te behouden waardevolle bomen. Voor het gehele plangebied (de vijf kavels) komt de oppervlakte waar bodemingrepen mogen plaatsvinden dus neer op ca. 2.000m². Het betreft steeds zones van maximaal 400 m² per lot dewelke dus geen aaneengesloten geheel vormen van 2.000m². De constructie van de woningen maakt geen deel uit van de vergunningsaanvraag. Hierdoor zijn er geen gegevens gekend omtrent funderingstype, funderingsdiepte, randstructuren en locatie van nutsvoorzieningen. Algemeen kan aangenomen worden dat de woningen zelf op een diepte van minstens 80 cm (vorstvrije zone) gefundeerd worden. Indien er kelders geplaatst worden zal de ingravingsdiepte ca. 250 cm bedragen.

Op basis van bovenstaande gegevens is er een lage verwachting voor steentijd artefactensites en een matige tot lage verwachting voor sites vanaf de metaaltijden tot aan de Nieuwe Tijd. Gezien de versnipperde bodemingrepen binnen het plangebied en het vooropgestelde behoud van waardevolle bomen binnen het plangebied, levert deze beperkte oppervlakte per lot echter te weinig kenniswinst op bij eventuele verdere vooronderzoeken. Hierdoor is verder (voor)onderzoek kosten-baten niet te verantwoorden. Er wordt een advies gegeven het terrein vrij te geven voor verdere ontwikkeling.

2.3. Afweging noodzaak verder onderzoek

Na een uitgebreide bureaustudie waarbinnen historische, cartografische, geologische, geografische en bodemkundige bronnen werden onderzocht en teruggekoppeld aan het hedendaagse terreingebruik en de bouwplannen van de opdrachtgever, kan geconcludeerd worden dat de zones waar bodemingrepen kunnen plaatsvinden te versnipperd zijn (door de te behouden waardevolle bomen, alsook de centrale inplanting van de bouwzones per lot). Door de beperkte, versnipperde oppervlaktes zal er bij verder (voor)onderzoek geen duidelijkheid verkregen kunnen worden in de ruimtelijke spreiding, evenals interpretatie van een eventuele sporensite. Hierdoor is verder (voor)onderzoek kosten-baten niet te verantwoorden.

Na een fase in het vooronderzoek volgt geen verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek voldoende informatie gegenereerd is om (Code van Goede Praktijk, p. 31):

1. Een archeologienota of nota op te maken die de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende staft, of;
2. Een archeologienota of nota op te maken die het ontbreken van potentieel op kennisvermeerdering afdoende staft (doordat de geplande bodemingrepen geen impact

hebben op het eventueel aanwezige erfgoed of doordat verder onderzoek van het aanwezige erfgoed geen nuttige kenniswinst zou opleveren), of;

3. Een archeologienota of nota op te maken die de noodzaak voor een archeologische opgraving staft én een plan van aanpak hiervoor biedt, of;

4. Een archeologienota of nota op te maken die de mogelijkheid voor een behoud in situ staft én een plan van aanpak hiervoor biedt.

Door de bijkomende voorwaarden voor de verkavelingsvergunning rond het groenbehoud en de te behouden waardevolle bomen binnen het plangebied, zal de maximale zone voor bodemingrepen slechts 400 m² per lot betreffen. Deze vormen geen aaneengesloten zone van 2.000 m². Dit in eerste instantie door de centrale inplanting van de bouwzones, evenals de hoge densiteit aan waardevolle bomen binnen het plangebied die niet gekapt mogen worden, waardoor ook de bodemingrepen binnen de tuinzones (beperkt tot 150 m²) versnipperd zullen plaatsvinden. Deze zones zijn te klein en te versnipperd van oppervlakte om tot een terdege ruimtelijk inzicht en interpretatie van een eventuele sporensite te komen. Ook wordt de praktijk om een proefputten- of proefsleuvenonderzoek uit te voeren ten zeerste bemoeilijkt doordat er pas een kapvergunning zal uitgereikt worden in bouwvergunningsfase, alsook de waardevolle bomen die maximaal behouden dienen te worden. Door het gebrek aan ruimtelijk inzicht bij een eventueel verder vooronderzoek, is er nagenoeg geen kenniswinst te behalen en is een verder onderzoek kosten-baten niet te verantwoorden.

Een gelijkaardige situatie vond plaats aan de Varendreef te Brasschaat (ID 24232) waarbij in december 2022 een archeologienota werd opgesteld naar aanleiding van een omgevingsvergunning voor een verkaveling. Het betrof hier eveneens een bebost plangebied dat onderhevig was aan strenge stedenbouwkundige voorschriften voor een maximaal groenbehoud. Ook hier werd voor vrijgave geargumenteed gezien de beperkte niet-aaneengesloten oppervlaktes waar bodemingrepen mochten plaatsvinden en de beperkende aanwezigheid van het te behouden groen.¹

Op basis van bovenstaande argumentatie word een advies gegeven om de terreinen vrij te geven voor verdere ontwikkeling.

Een programma van maatregelen werd hierdoor niet opgemaakt.

¹ HEIRBAUT, E.N.A. & HAGEN, J. (2021).

3. PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek kan geconcludeerd worden dat er geen vervolgonderzoek noodzakelijk is. Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek is met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over het potentieel op kennisvermeerdering bij eventueel verder (voor)onderzoek om te beargumenteren dat dit kosten-baten niet te verantwoorden valt.

De beslissing om geen vervolgonderzoek te adviseren steunt op de volgende redenering:

- Voldoende info aanwezigheid site: Nee.
- Site aanwezig: Nee, er zijn geen aanwijzingen voor de aan- of afwezigheid van een archeologische site.
- Voldoende info over kennispotentieel en technische haalbaarheid project: **Gezien de versnipperde bodemingrepen binnen het plangebied en het vooropgestelde behoud van waardevolle bomen binnen het plangebied, levert deze beperkte oppervlakte per lot te weinig kenniswinst op bij eventuele verdere vooronderzoeken. Hierdoor is verder (voor)onderzoek kosten-baten niet te verantwoorden. Bovendien wordt een eventueel verder (voor)onderzoek qua praktische uitvoerbaarheid ook sterk bemoeilijkt. Er wordt een advies gegeven het terrein vrij te geven voor verdere ontwikkeling.**

Indien tijdens de werkzaamheden toch archeologische resten worden aangetroffen, blijven de bepalingen voor het melden van toevalsvondsten van kracht. Deze bepalingen zijn terug te vinden in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet. Eventuele toevalsvondsten dienen binnen drie dagen na ontdekking gemeld te worden bij Onroerend Erfgoed.

4. BIBLIOGRAFIE

BORSBOOM, A. & VERHAGEN, P. 2012. *KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek Deel: Proefsleuvenonderzoek* (IVO-P). SIKB

Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 4.0), 2019.

HANECA, K., DEBRUYNE, S., VANHOUTTE, S., & ERVYNCK, A. 2016. Archeologische vooronderzoek met proefsleuven. Op zoek naar een optimale strategie, Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed 48.

JENNES, N. & VERRIJCKT, J. 2022. *Archeologienota Brasschaat, Varendreef*, Rapport Nr. 1130, Beerse.

TOL, A. J., VERHAGEN, P. & VERBRUGGEN, M. 2012. *Leidraad inventariserend veldonderzoek. Deel: karterend booronderzoek*, KNA-leidraden, Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer, Gouda.

VAN GILS, M. & DE BIE, M. 2006. Steentijd in de Kempen. Prospectie, kartering en waardering van het laat-paleolithische en mesolithische erfgoed. In: COUSSERIER, K., MEYLEMANS, E. & IN 'T VEN, I. (red.), *CAI-II. Thematisch inventarisatie- en evaluatieonderzoek*. VIOE Rapporten 2, Brussel, 7-16.

VAN GILS, M. & MEYLEMANS, E. 2019. *Prospecteren naar steentijd artefactensites – versie 1*, agentschap Onroerend Erfgoed.

Voorblad:

CARTESIUS, 2025. *Cartesius, Kaartlaag 1939* Available at: http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?url=https://wmts.ngi.be/arcgis/rest/services/seamless_carto__default__3857__800/MapServer&lang=nl, bezocht op 31-10-2024.